

ЯКОВ ИЛЪЯГУЕВ

БЕГЬЕРГЬОЙ ОКЛЯБРЬ

Автор эни книга—
Яков Ильягуев хъз-
суьл оморн э дигь
Мюшгуьр в 1916 сал.
У хунди э совпарт-
школа, к гъадер вэхд
кор сохди те довгӀо э
гозит «Зэхметкеш»,
э вэхд Келе довгӀой
Ватани бири э фронт.

У э довгӀо гысдики
офдоребу э есири, э
дес хунхуре фашист-
гьо. У э е ченд хъэр-
мэхьгьой хуьшдеревоз

—есиргьоревоз, неденишире э четини ве секонеи эни кор,
вирихденбируьт аз пенжей энугьо. Э хъэрмэхьгьой хуьш-
деревоз э еки угьо гуьрд биребируьт э десдей партизан-
гьой Грецияревоз, э угьоревоз эеки женг бердебируьт э
гъэршуй беде дуьшмен эн гьеме хэлгъгьо—вэхышлуье
фашизме, чунь дуьруьсде одомигьой совети-интернацио-
налистгьо. Унегуьре е ченд стихигьо, дерафдетгьо э и
сборник, гысдуьт э товун азаддусде гынорменде гъэди-
мие вилеет Греция, жоборде кукгьой энугь, э товун дус-
ди, шолуми ве бирори хэлгъгьо, э гъэршуй секонеи эн
довгӀо, комиреки хъэркет сохденуьт эри вэхизунде
дуьшменгьой эн азади, шолуми ве дусди эн хэлгъгьой
гӀуьлом—империалистгьо.

Яков Ильягуев аз зуревоз бэхш вегирде э литера-
турайму. Омбаре стихигьой энугь э гъэд эни ченд салгьо
дофус зерг оморебируьт э альманах тати. И суьфдеси
сборник стихигьой энугь, ведироморенигьо э Дагестан-
ское книжное издательство.

Хьизгъил АВШАЛУМОВ

ЯКОВ ИЛЪЯГУЕВ

БЕГЪЕРГЪОЙ ОКЪЯБРЬ

СТИХИГЪО, МЭГІНИГЪО,
ПОЭМА.

ДАГЕСТАНСКОЕ КНИЖНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МАХАЧКАЛА 1985

Ильягуев Я. И.

И 49 Бегьергьой Октябрь: Стихигьо, мэгІнигьо, поэма.—Махачкала.: Даг. кн. изд.—во, 1985.—48 с.

Ильягуев Я. И. Славлю Октябрь: Стихи, песни, поэма.

Э н сборник эн Яков Ильягуев дешенде оморет стихигьой энугу, нуьвуьсде оморетгьо э гъэд ченд салгьо. Стихигьой энугу гьисдуьт э товун Ленин, Ватан совети, 60 сали гуьнжунде оморен СССР, дусди хэлгъгьо, эри дуьруьсде жофой одомигьой совети, эри дедей.

Я. Ильягуев—бэхшвегир эн Келе довгІой Ватанини. У бири партизан э Греция э салгьой довгІо, эеки э партизангьой эни вилеетевоз гъовхо берди э гъэршуй фашистгьо. Унегуьре хэйли стихигьой энугу нуьвуьсде оморет э товун довгІо, хунризе бедигьой фашисти, эн игиде коргьой солдатгьой совети ведиеш.

ББК 84 Тат

ХУНДЕНИМ ЭРИ ЛЕНИН

(Мэг/ни)

Э шар хори зенде омор
Эри хэлгъгьо—мозол шори,
Жофокеше хэбер сохде,
Рэхь азади очугъ сохди.

П р и п е в:

Туь бебейму,
Ленин иму. (2 гиле)

Туь гъемише зинде гъисди
Туь не муърдей ве нимири:
Нум туь буьзуьрг гъисд эриму,
ГӀэзиз дошде э дуьлгьойму.

П р и п е в:

Туь бебейму,
Ленин иму. (2 гиле)

Шоре рузгьо туь овурди,
Бине норе—девр Совети,
Ватан иму нишон бире
Э коммунизм эдейм рафде.

П р и п е в:

Туь бебейму,
Ленин иму. (2 гиле)

ВАТАН СОВЕТИ

(Бегьергьой октябрь)

Куьгьне девр рафде песово
Э Урсиег чуйшме ведиромо,
Октябрь,
Нуг-бегьер суьфте туь богъ дешенди,
Жинслуье доргьо унжиге кошди.

Богъэ нум нори—Улкей Совети,
Нишон дешенде э руй эн хори,
Бегьергьой эну бофолу бире
Э лэгIэй хэлгъгьо тэгIрифидоре.

Серов гофгьойме туьни, Октябрь!
МэгIни мэгIнигьош туьни, Октябрь!
ШэгIмеле бире эри азади
Э куьнжгьой хори пар зере рафди.

Туь богъ-богъгьон, ватан-Ватангьо
Чешмей хилоси—вилеет Советгьо,
Туь дори мере гьувот ве жуьргIэт,
Жофой гIуьзети, гьемиге гьэнет.

Бисдори мозол ве бэхд инсонгьо,
Эз муьрс не сэгIэр хилос биретгьо,
Вэхизуьт гьэймгьо, гьоволе куфди
Астара бире, рэхъэ бирмунди.

Шасд салгьой бесгъуни гІуьмуьртуьни
Шасд салгьой игиди—у нумтуьни,
Ченд ненжсалигъо э н вэхд бири
ГІәлем гъирмизи э дес туь дерн.

МуьгІуьжуьзгъо бирмунде э дуйшме
Э салгьой довгІо вонорей зэхме,
Эз гъериш гІәтош, эз минжи гІовгъо
Бесгъунлуь бирей, Ватан Советгъо!

* * *

Нум туь у гьисди
Дузе рэхь расди,
Чуьшмей хилоси,
Жофой гІуьзети.
Астарай Хори—
Эри инсонгъо,
Товуши доре,
Ватан Советгъо!

1977

ш. Избербаш

ЗАЛПГЪОЙ «АВРОРА»

(Э гІуьзет пенжогъ сали Октябрь)

Э куьгъне девр буьруьм хэсде,
Э бухову гъулгъо бесде,
Сохум хъэрой, зенуьм огол

Небу зугьун, буьруьм ме лол.
Бошум азад, буьруьм э дод
Кей ватанме мибу обод.
Буьруьм хьэсрот, кешуьм нефес
Недемунум де э гьэфес.

Занигьойме буьруьт селт шуьл
Рэхь нирафдуьт, гIоси бу дуьл,
Хун э гьэд раг поисдебу,
Бее берде, беисдебу,
Руьхшенди эй дуьшмен буьруьм,
Е хуше руз нивинуьруьм,
Бугеш мере эгьуьл, хьохмо,
Гьисмет ме бу усол зурбо.

Тегьер гром, лепуьр дерьёгь
Сес Октябрь бу э дуьньёгь,
У вэхизунд хэлгьэ э пой
Э жун дуьшмен венгесде вой,
Буховугьош бисдо пара,
Эз сес залпгьой эн «Аврора».

Сере гуьрде тик гьер миллет,
Хилос бире эз дерд-зиллет,
Тозе деврон омо эй хэлгь,
Дуьл инсонгьо пур бири эшгь.
Келе рэхьэ эй хэлгь вокурд,
Эри муьрскеш мозол овурд.

Журкумгьой туь рафд э гьер ло,
Э шэгIмеле чаруьсд угьо,

Астарейму пенжкуынжини,
Улкеймушки э минжини.
Чуьн миноре товуш доре,
Бирмунде рэхь азадире,
Чум донорет хэлгъгьо гьемме:
Эз Африка те Панаме,
Эй немунде зиргъопози
Туь эришу, чуьн компоси.

ГІэреб, негр сохдет войге
Социализм эй вокурде,
Сес эн гъовол гъовхобергьо
Оморени эз лап дургьо.
Воисдени винуьт мозол,
Дуьшменгьоре зу дуьт зовол.
Пенжогь салгьо—омбориш нисд,
И салгьойму жовони гьисд,
Гьич нимуьруь э гІуьлом гьич
Дегесунде лампей Ильич!

СОЮЗ СОВЕТГЬО

(Э гІуьзет шасд сали)

Имбуруз медировт Миллетгьо
Эз гьер куьнж э десде—гъозоргьо,
ГІэлем гъирмизи э десгьо дери
Михунут мэгІни—мисохут шори.
Эри паздегь сигъде бироргьо,
ГІэзизе Ватан — Союз Советгьо.

У чор тэхное улкегьо
Гуьрд бире, дес дорут екире,
Э гьемей шар хори сес офдо.
Бирет ек улкегьой Советгьо!
Ленин туьре суьфде нум норе,
Гіэзизе Ватан—Союз Советгьо.

У нум э сер туь гьоим бире,
Бесгьун дори гьербой дуьшмере,
Э салгьой пенж сали бирмунди
Кукгьой туь чуьтаме сигьд гьисди.
Эз чор—паздегь бисдорут угьо,
Гіэзизе ватан—Союз Советгьо.

Дусди энугьо венорут зэхме
Э салгьой довго э базуй дуьшме,
Эз минжи гловгьо, гіэрей догьгьо
Фашисте венгесдуьт э сатме.
Имбуруз шасд сали эри туь,
Гіэзизе Ватан—Союз Советгьо.

Пенж куьнже зарлуье астар,
Чин не кечук угьош э жерге,
Э гьэриш гіэлем рач тов доре
Бирори хэлгьгьоре бирмунде.
Чуьшме не менг бирет угьо
Гіэзизе Ватан—Союз Советгьо.

* * *

Э у девр ме буьруьм сэхьибсуьз
Э гіэрей инсонгьо мэгІлуьмсуьз,
Туфи-нэгІлети мисохдуьт мере

Эгъуълсуьз, кор недан гуфдире,
Имбуруз поисдем э жерге,
ГӀэлем гъирмизи э дес ме де,
Миллетуьм э гӀэрей миллетгъо,
ГӀэзизе Ватан—Союз Советгъо.

Э пушой мовзолей поисде,
Э парад оморем унжиге,
Тат, авар, гуьржи, урус—киш гъисд,
Е бэшгъэи э гӀэрейму нисд.
Гъемейму бирорим—дуьл дусдгъо,
ГӀэзизе Ватан—Союз Советгъо.

Туь мере эз хори тик гирде,
Бирмунди дузе рэхъ дусдире,
Э гъэриш миллетгъо дори жиге
Гъемейму екиним гуфдире.
Имбуруз шасд сали. МигӀиди
Эн паздегъ игиде улкегъо,

1982 сал
Избербаш

МАХАЧКАЛА

МэгӀни

Келе шегъер Республикме,
Шоре мэгӀни веги эз ме,
Э богъ Совет вероморей
Эри догълу гӀэзиз бирей.

П р и п е в:

Глэзиз хэлгъгьой гъэле,
Туь, жон Махачкала
Дуьлме—Махачкала,
Ватан—Махачкала.

Нум туь гъисд эн игид Махач,
Шорим иму эз туь е рач,
Догълу хунде гьербой мэгІни:
Махачкала—шегьер мени.

П р и п е в:

Фикиргьой туь хубе тегьер
Дорет угьо гъеме бегьер.
Э гъэд шоре улкей Совет
Шегьер Махач бирей хьурмет.

П р и п е в:

Раче эвир девр Совети
Улкеймуре хушбуй сохди,
Гъуногъгьоре гъобул сохде
Э ён деръегъ пире Каспий.

П р и п е в:

МЭГИНИ ГІЭРУСИ

I

Чуь рач безетмиши гьони и межлуьс
Э Гіуьзет жовонгьо—домор нен гІэруьс,
Варайсде нуьшдет гьуногьгьо дуьл шор
Ошугьгьо мэгІни хунденуьт лап шор.

П р и п е в:

Декинит пейлегьоре
Шиновит сес ошугьэ,
Зенуьтгу сазандере
Вежегьуьт бебе, деде.

2

Ишму жовонгьо—бегьер Ватанит,
Ферзенд Совети—жейрон догьинит,
Эришму шогьир нуьвуьсди мэгІни
Эри кифлет—тозе зиндегуни.

П р и п е в:

Деникит пейлегьоре
Шиновит сес ошугьэ,
Зенуьтгу сазандере
Вежегьуьт бирор, хэгьер.

3

Рузгьошму гердо гьемише васал,
Э девр Совети зигьисде сад сал,

Дусдире дошде, бошит бэхдевер
Мозоллу бире ишму тевесер.

Припев:

МУГЪОЕТ БОШ

Туь, инсон, эз гъеме гужлуьни,
Тегьер догъгъо гъувотлуьни,
Рэхь чойгъоре дегиш сохде,
Э хуьшге хоригъо жун, дешенде.

Очор хори э дес туь дери,
Эй гьер куьнж ю сэхибеш туьни,
Мегьилит ишму, хэлгъгъо, дуборе
Дуьшменгъой шолуми сохут довгъоре.

Инсон гъэрдхунди эри дануьсде
Эз беди гьербой дур поисде,
Хубиш, зобуниш э дес туь дери,
Шолуми дошде—игиде кори.

Туь инсон биё боши мугъоет,
Мозол хорире дори саламет,
Девр иму хуби—бошим бэхдевер
Эри зигъисде дуьлшор тевесер.

ЗЕН ДОГЪИ

*Эри тэгIрифлуге зен дигьиме—игид жофой
социалисти—Давыдова Гюльбогьор*

Устой тегьенггьо—богъгьой колхози
Туьни зен догъи—зен Совети,
Игид эн жофо бирей Гюльбогьор
ТэгIрифи эн хэлгъ туьни, Гюльбогьор.

Жовонгьо хунде эри туь мэгIни
Эри зен догъи —жофой гIуьзети
Бегьер колхози э мэхьэл богьор,
Шори сохдени эз туь, Гюльбогьор.

Буьлдугьчин хунде эз зурй себэхь
Эри зен совети—эри дузе рэхь,
Нум туь гIуьзети, муно едигор,
Игид эн жофо туьни, Гюльбогьор.

Орден Ленин э синей туь рач доре
Э жергею дуллу гьисди астара,
Угьо гьеме—жофой туьни, Гюльбогьор
Зен догъи—зен Совети, Гюльбогьор.

Избербаш
Январь 1981 г.

ФАБРИК «ДАГЮН»

*Э гIуьзет зенгьо,
духдергьой дербенди.*

Ки мигуфди э у вэхди,
Фабрик «Дагюне» вокурдеки
Инжо мибу мескен жофо—
Эри догълу—гIуьзет, софо.
Ки мигуфди духдер догъи
Кор мисохут дегъи—сади...
Э ёр мени суьфде салгьо
Кемлей-кемлей русму мисохд—
Чуькле цехле увэхд бугьо,
Мугуиге тэгIди нисохд.
Э ёрмени духдер догъи
Эз трибуне гоф сохдеки...
Чадрере у эз гъуьндуьри
Векенд эз сер, шенд э хори.
«НэгIлет гердо э кугъне гIэдот
Угьо гердо гъеме борбот,
Ленин эйму рэхь вокурди
Зен догъире азад сохди».

Э ёрмени суьфде салгьо
Духдер догъи сер гъуз бугьо,
Руге фабрик эри рафде
У митерси пой вегирде.
Рухшенд сохде кими зенгьо
Туф мишендуьт, жэгъли моно,
Бебе, деде хуьршлуь бире:

«Духдер иму нисд туь дие...»
Дир некеши, угьо giroшд,
Куьгьне гІэдот пешму вогошд,
Духдергьой догъ дуьлшор хэнде,
Руе фабрик эдет рафде.

Оммо гьони ме диренге
Недануьсдуьм хуб шинохе,
Сифет фабрик селт дегиши.
Суьфде бугьо нисд ухшеши.
Тозе цехгьо унжиге де,
Инженергьо—ченд е десде,
Мастергьоют гьони ченди
Дербендигьо дегьи-бисди.
Русмуре у хьозур сохде,
Холи, сумогъ эри бофде,
Эз хубе кор усто-хэгьер
Э Масков берде хэбер,
Э синею вери медаль
Нишоней—хубе кордан,
Э бригадай коммунисти
Уре гьони гІуьзет гьисди.

ЭРИ ДУХДЕРГЬОЙ ДОГЬИ

(Дуь жире сирот)

Ме чуьн гьуш дебируьм э гьэфес
Микешируьм гьербой тенге нефес,
Эз шем гуьрде чумгьо бируьт тор
ГІэдотгьой дини бируьт чуьн бор.

Ох микешируьм эз жогьиле дуьл
Пажире миварасд бивэхд у гуьл,
Сер гьуз ве хэсде, нуьшде э хуне,
Нуьк-нуьки мисохдум э ён гуфере.

Серкуши бируым эри дингиргьо
Туфи—нэглети мисохдуът угьо,
Мижегьой чум гье тор бируът эз гІәрс
Зугьунме бу лол, гуърдебу у парс.

Шаздегь сала—дедей дуь гІәил
Мофдорум э кучегьо чуйтаме соил,
Шувер пиш мисохд — духдергьо зендем
Гловункор бируым—«хэтокор» сохдем.

Бебе не деде угьош увэхди
Мигуфдурут: «Туь, жон, бедбэхди...»
Раби мибурри дургуне шэглре,
Пузмиш мисохд кетубой эн зене.

Дир некеши—Чуьшме ведиромо
Эз Урснет э Догъисдуш омо,
Тик гуърде сере, покурдум гІәрс
Вэхсиреbugьо мижэгьой чуме.

Э чумгьо песде зу уьшуьгь офдо,
Сифет ме тов-тови бисдо
Куьгьне гІәдотгьо дарафд эзир пой,
Шиширим иму, сохдуът угьо вой.

Бисдорим азад духдергьой эн догъ
Шори рихдени эз чешмей билөгъ.
Ленин эриму овурди уре...
Э рэхь Совети берде имуре.

Рафденим иму э рэхь дузи,
Э десгьо гуърде гІәлем гьирмизи,

Ленин овурди эриму уре...
Шори ве мозол доре имуре.

1962 сал

ДЕДЕЙ

Офдориге пой чемуьсде,
«Ой!»—Мугуи те вэхуьшде,
Мою туьре дедей унжо
Биёв расуь суьфде ебо.

Дедей гьисди дерму, чоре
Эз духдириш зиёд бире,
Муьгьр энуре гьич дорегор
Э сер хори нисд бирегор.

Эз гІэили те келеи...
Дедее огол гье мизени,
Четин бире э гьэд гІэтош
Дедей мибу кумек унжош.

Оммо бире—номуссуьзгьо
Дедее зу шенде угьо,
У, инсоне гьиръет нисди,
Дедее ки фурмуш сохди.

Э гьэд шуьгьэм нуьгь мегь дошде
Пой не чемуь—асде гешде,
Зенде бэгьдо келе сохде
Винуь эзу софо песде.

Э у инсон—нэгллет гердо
Гъэдуър дедей недануьгьо,
Дедее э дуьл дошде гьербо
Мизигьим гьеме салгьо.

ЕДИГОР

Гуфдиренуьт, богъбон уни шор,
Дешенде раче богъэ эз ченд дор...
Вир нибу у гьич, миёв э ёр,
Эри хэлгъгьо гьишди едигор.
Гуфдиренуьт, мэглнигъой шогьир
Э девргьо мизигъуьт, нибошут вир,
Чуьнки эри хэлгъгьо нуьввьсди
Дестонгьоре у гъоим бесди.
Гуфдиренуьт, гьисдуьт бэхдевер
У бебе не деде тевесер,—
Гьишдетгьо эз хуьшде хубе овлед,
Гьиметлуьни эз суьрх, мол не девлет.
Гуфдиренуьт эгъуьлменде ферзенд—
Бебе-дедере сохдени вегирлуь;
Кешире жофо, доре несиглэт
Э лэглэй жэглмет бире тэглрифлуь.

Э РЭХЬ ВОХУРДИМ

Эз глэрелугъ бурме догъгьо
Гьич рэхь небу э у девргьо,
Гьони «Волга» эдей Гешде,
Гъуше хуно у паруьсде.

Сербирэхьне, гьош вегирде,
Сие муйгьо бурме-бурме
Хуышдению духдер догъи
Молдуьш колхоз—гуьл ейлогъи.

Руль машине э дес гирде
«Волгаре» у эдей берде.
Мере дире поюндени,
Дер вокурде фегъм сохдени.

«Руз эхэйр бу» доре мере,
Шоре ловгьо у гуфдире:
«Нуьшит беруьм ме ишмуре».
Мугум: «Рэхь ме гьисд те Шуре».

Хэйли суьгьбет э рэхь сохдим
Дуь-екире хуб шинохдим,
Желде молдуьш эн колхози
Игид жофо имбурузи.

«Гьем хунденуьм, гьем кор сохде, —
Гуфди. духдер хэнде-хэнде,
Бирден поюнд у машине,—
Ини, гьунши, шегьер Шуре»...

ЭРИ НЕФТЧИГЬОЙ СУХОКУМ

Эри дире Сухокуме
Э лой Север рафденуьм ме,
Нефтчигьош гьисд эз дигь иму
Эз хори нефть гешде изму.

Рафде-рафде мейдузини
Эхир юре гьич нивини,
Чупонгьоймуш инжо гьисдуът
Гусбендгьоре хорунденуът.
Дегуърденге гьовой шеви,
Миноретгьо бисдо веде,
Угьо эдет товуш доре,
Эз дуригьо, чуьн астаре,
«И асмуни ненге хори?»
Еки эз ме пуърсирени,
Эз тепеи денишире
Гъэдер небу товушгьоре.
«Инуът угьо, буруггьой нефть!»
Бирмунд шофер ве унжо рафд.
Хисиребу девлет хори,
Изму эз хов хэбер бири.
Буруггьош ченд вероморет,
Догъистуре гьувот дорет.
Догълуь бири, устой нефти
У эриму гьисд тэгIрифи.
Диренуьм ме Магомеде,
Гьинормендиш у бирмунде.
Ченд жире лет эн хорире,
Зури-зури буруггь зере.
Игид жофо кук дигьиму
Э инжиге бире изму,
Нум зарбечи—коммунисти
Э гъэд десде уре гьисди.

СОЙМИШИ

Васалмени туь, бовор сох гуьзел,
Расдире гуфдиренуьм эз гьезел,
Сие чумгьо, гьэлемлуье гьошгьо
Инчебел, раче дугмее ловгьо.

Гуьлме туь, э гьэриш богь Совети
Шовгьо гердо, гофгьойме согь расди,
Гьеминонме туь ве серини эн дуьл
Мозол ме туь, бегьерлуье суьмбуьл.

Астарайме туь, э торике шев,
Миофум жилгьэре ме нимешев,
Бовор сох расдуьм, медиром уьзёгь
Ни расуь э туь гьич е дирногь.

Э гьэриш дохьоргьой эн верфи
Хинике гьоегьой жилиди,
Мибошум эри туь руз гьоми
Э жирей чуьшме, сэхде герми.

Рихдге ворущ, э тегьер дурфу,
Дусд эри туь гьэнетгьо мофу,
Гьуьжуьм туьре мисохум тимор
Соймиши, эз ме веги едигор.

ШЕГЬЕР ГІЭИЛИМЕ

Ме поисде лап э келле
Э гьуьндуьри куьгьне гьэле,

Эдем дире шегьермере
Шегьер Дербенд гІэилире.

Чигьрет энү дегиш бири,
Ченд заводгьо унжо дери.
Зу эз себэхь мердгьо, зенгьо
Эдет рафде э кор угьо.

О, и Дербенди? Гуьл вешенди,
Эз гьердуьло у дур рафди,
Ченд метребе хунегьоре
Жерге-жерге тик поюнди.

Буше хори боггьо бирет,
Тепеигьо дузов бирет,
«Жигей хочи», «муьлк кофори»
Веди нисдуьт—шегьер бири.

Пире Каспий огол зере
Эри шушде гьерки тене,
Эз гьер тараф эн шар хори
Гьуноггьгореш огол зери.

ГЬЕМЕ ЭРИ ВАТАН

Эз гІэрелугъ эн дуь догъи
Оморени сес гоф гьони,
О, игьо кинуьт, э ивэхди
Чодур—утогъ зерет ченди,
Геологгьо гьисдуьт угьо

Газ, нефть... гьер жигере
Гъэд догъгьоре гешде гьербо,
Эдет гешде, буругъ зере,
Ферзендгьой догъ желде кукгьо:
Даргин, кумык, ченд—миллетгьо.
Э дес гьерки кечуьк дери
Э кулгьошу сумке вери,
Эз тепеи, эз дохьори
Луьнг шенденуьт зури-зури.
Хок эз хори вегирденуьт
Ве синемиш хуб сохденуьт.
Песде буругъ унжо зере
Эз лугъонди деш хуб дире.
Гъэсд ишуни эй дануьсде
Гьер тарафе вохорунде,
Чуь гюшири пэхьни гьисдге
Очугъ сохут, дуьт Ватане..

КУК ДЕРБЕНДИ

Фурмуш нибу, шогьир кук Дербенди
Омбаре вилеетгьоре гешди,
Э гIэрей догъгьо, э минжи гIовгьо
Дебири у э мэхьэл довгIо.

Дур эз ватан, партизан бири
Эз дохьори дуьшмере зери,
Бендгьой мэгIнире хунди зарунжи
Эри туь, Дербенд, бире ёвунжи.

Нум туь э дуьл—кешире нефес
Эз гъэд гІэтош дори келе сес,
Хунде мэгІни эз гъэриш элов,
Эз сер догъгьо рафди—бири лов.

Эз гъэд верфгьо, вишегьо рафде
Э товуш менг жилгъэре офде,
Астарегьо мидуьт шогьиди
Бери инжиге кук Дербенди.

Э гІэрей миллетгьо э десде,
Женг сохди не бире гьич хэсде,
Дуьшмере венгесде э сатмо,
Вой дешенде э дуьл фашистгьо.

Ки мигуфди тат, кук Дербенди
Э Эллада чуйтаме рафди?
Э пушой десде у дебири
Эри Ватан жуне нори.

Эри доргьо, богъгьой онгури
Эри Нарин-Кала эз дури
Хундени мэгІни нугьор-нугьор
Чуьн буьлдуьр э мэхьэл богьор.

Пире Каспий шаре зере,
Огол зере кук хушдере,
Эз же? Эз дуре гІэрей догъгьо
Эз вилеет куьгьне Эллада.

ДОВГІОСУЪЗ МИЗИГЪИМ

Ме дирем сухдеки
Шегьергъо увэхди...
Ме дирем эй хэлгъгъо
Биребу бедбэхди.
Ме гъисдуым у шогъид
Диремгъо гъэзобе
Лешгъой инсоне
Э гІэтош сухунде.

Ме дирем хорире
Зарунжи гирисде,
Эй дедей не бала
Э зир хок муърдетгъо...
Ме дирем хорире
Шев не руз ёс гирде
Эри хэлгъ—гІовунсуъз,
Фашистгъо куъшдетгъо.

Ме дирем гІэиле
Э више вирихде,
Дедее гешдени,
Те себэхъ гирисде.
Ме дирем кифлете
Чуьтам сухдиге,
Э гъэриш эн хуне
Хокистер бириге.

Ме дирем бегъере
Э зир пой шишире,
Суьмбуьлгъой гендуьме

Шэгмеле сухунде.
Ме дирем чуйтаме
Солдатгьой эн Гитлер
Таламиш сохдетге
Мол—девлет хэлгьгьоре.

* * *

Дуборе инсонгьо
Нигьилуьт у рузе!
У куьгьне ярагьо
Вогошде бу тозе.

Имбуруз эз гьерло
Гуфдире миллетгьо:
ДовгIосуьз мизигьим
Шолуми хосденим!
Нисд гердо довгIокор—
Беде дуьл—хэтокор!»

Девр нисе гуфдире
Атоме эй шенде,
Биёру бед-бэхди
Эй хэлгьгьо э хори.
Фикиргьо эз НАТО
МэгIлуйми—секоне,
Сохденуьт ниетгьо
Хиросим бу гене.

Оммо нэгI, нидануьт,
Угьо сэхд гьэлетуьт,
Дусди эн миллетгьо
Гужлуйни эз НАТО.

Вилеет Советгьо
Эй гьеме гуфдире:
Меслэхьэт шолуми
Мозоли э хори,
Улкегьо э еки
Гуьрд бире гереки,
Унжиге гоф сохим
ДовгIоре нигьилим!

1982 сал .

Избербаш

БЕДЕ ДОВГЮ

Фашизме сер гирд беде довгIоре
Э секонеи дешенд хэлгъгьоре,
Э тегьер вулкан заводгьо сухде
ГIэтош эз гьово эдембу рихде.
Дедей баларе гешде не офде
Гирисде сер-сон синере куфде.

Европа э туьхьмек чаруьсд,
Шегьергьо, дигъгьо омбар вачаруьсд,
Слодатгьой Гитлер бирэхьми сохде,
Хэлгъгьоре угьо сер гирдуьт эй куьшде.

Э фронт чаруьсде гьемей Европа
Хэлгъгьою десде биренуьт гьеме,
Э гIэрей догъгьо, гъэриш вишегьо
Э гъэршуй фашизм вэхушдуьт угьо.

Хэре дечире лешэгьой инсоне
Сухундет фашизм шэгIмеле сохде,
Дедей не бала синесов бире,
Тасирет угьо э гъэриш дуре...

Ме бирем шогьид—дирем э чумме
Хэбери мере эз зулум фашизме.
Э ёр овурде гереки гьер вэхд
Небошу инсон у дие бедбэхд.

Атомни бомбере
Вегирим эз гIэре,
У беде нейтроне
Нисд сохде эз бине.

Дес дим екире
Гъуншие улкегьо,
Дорим дустире
Э гIэрей хэлгъгьо...
Зигьо шолуми
Хэлгъгьой Европа!
Зигьо шолуми
Э гъемей Хори!

МЭГІЛУЪМСУЪЗЕ СОЛДАТ

Э гъэршуй дуьшме рафди э довгIo
Туьфенге гирде, дори сэхд шовгIo:
«Мисохум женге, небире хэсде,
Мурам пушово, фашисте куьшде...»

Дигъгьо, шегьергьо эдебируът сухде
Фронт эдембу эз чендло рафде...
Эз хори миварафд луьп зере элов
Гъэриш асму зеребу сиетов.

Туь, солда́т, тэ́гІди мивидовусди
Э песой дуьшме гъэсде мисохди,
Э гъэд гъозоргьо дебире унжо,
Орден э сине венори чендбо.

Хъэрекет бири нуьвуьси когъоз
Эри соймиши э шоре дуьлевоз:
«Бесгуьуни бире ме мивогордум
Туьре увэхди ёгъин михогъум...»

Э дуьл туь, солдат, дери и гофгьо
Граната шенди э сер фашистгьо,
Вэхуьшде э пой, рафди пушово
Яралуь бире офдори унжо.

Хун берде туьре, гьолок бисдори
Туьфенге эз дес рохьо недори,
Песини гранат уреш туь шенди,
Э мескен дуьшме гІэтош дешенди.

Сестра видовусд у тэ́гІди сохде
«Оморум солдат»—гуфди гирисде,
Чумгьой туь рохьо буруът увэхди
Ловгьо жуьмуьсде дуь гофе сохди:
«Эри соймиши фуьрсит хэбере
Солдат Совети игид муьрдере».

Биней чинардор бирени гъовре
Эри туь солдат гъемише хуне.
Ки мофу туьре унжиге песде
МэгІлуьмсуьзи туь эри шинохде.

* * *

Соймиши чумерэхь бире поисди
«Дусд, кей могошди. ДовІо варасди?»
Пире чинардор нифуьрсуь хэбер
Дануьт сур туьре дедей не хэгьер.
Туь бирей пэхьни э рагъой эн дор.
Хок Украина гьисди хэбердор.

Э Май нуьгьимуьн—руз бесгъуни
Э кин туь хэлгъгъо кура бирени,
Сергъуз, чум гІэрси норенуьт гуьлгъо
«Гъоврей солдати...» хунденуьт угъо.

Шогьир эри туь нуьвуьсди мэгІни,
Э лэгІэй хэлгъгъо гьербой домуні,
Эз туь едигор эриму мунди—
Солдат Совети чуьн игид муьрди.

Май 1978 сал
Избербаш

ИНСОН НЕ ХОРИ

(Поэма)

1

Сэгъэти сохде, мекеш хьижрони,
Себэхь чуь бире уре нидани,
Небу-небуден э зиндегуни
Туь гъэлет бире, сохи зебуни.

Шар-зими очугъ мейдуни
Эри зигъисде гуьзел ойдуни,
Чойгьо, вишегьо, чеменлуь догъгьо
Гъеме энтуьни, эй инсон угьо.
Туьре гуфдире сэхьиб эн хори
Жофоре кеши, дусдире дори.

Э кими дери у тэмэхькори
Фикир сохдиге—бираче кори,
Мебош хуьшденхогъ, дениш э хьэрмэхь
Месох сурули э хотур темэхь.
Дугълей глов туьре гьенжун хьовире
Эгер тешней увэхди уре.

Туь гъэлет бире месох хунриз
Хори эу кор гъисди бирази,
Ужире инсон мибу гуьнегькор
Э пушой гIуьлом тевесер бедкор.

Инсонгьо екире миё дусд дорут,
Беде коргьоре эз фикир шенуьт,

Рафдори сохдге э гІэрей еки
У мибу у вэхд гІэсуьл шолуми.

2

Гъэ́ймгъо бире э еки бовор
Гоф дуьт екире—бирени бирор!
Увэхди мибу темизе шогъвор
Э хори, бенде, мибоши дуьлшор.

Туь инсон гъисди э хори кордан
Туьнд фикирсох, фегъмлуь, гъемедан,
Э сер туь вери у бэхдлуье тож
Кешире жофо, немуни михътож.

Девлет шар—зими гъеме эй туьни
Сабурлуь бире гъэдуьре дани.
Небу туь боши беде дуьл, пэхуьр
Сохи зобуни э кеме гІуьмуьр.

Товуше гІуьлом гъеме эн туьни
Чуьшме не Менг угъош эй туьни,
Э туь сер зере бегъергъой хори,
Раче гуьл, суьмбуьл ишуре дори.

Бекбулатова Эльмира Ахмедовна.
Эз хов вэхуьшде гуфдире угъо:
Уёнмиш бош туь, хьохмое бенде
Куьнд бире дениш, мисохи хэнде.

Э и раче богъ дерим ченд тейфе
Дусди герм сохде хинике верфе,
Хори имуре хьэсуьл овурди,
Эри туь инсон рач хушбуй сохди.

Дениш э иму—биреним синесов,
Эз зури себэхь хэберим эз хов,
Гьэл—гьурбу бире шори сохденим,
Гьечу гьэймгьоре иму хосденим.

Э темэхь иму хундени буьлдуьр
Раче сес энү варафде гьуьндуьр,
Эз гьэриш асму те гьемей хори
Хосденим гердуь ужире шори...

Бегьергьой хори—дусдуни, бендеи,
Уре э девргьо дошде воисде.
Пушой энуре—гирде нидануьт
Не сейл, не зуьгIбе эгер оморут.

Хори чуьн дедей сэхде кеменди
Хьохмое бенде, у туьре зенди,
Хуьрмет энуре эри хуб дошде
Э гIуьлом шолуми бире воисде!

Хори гьемере зенде, вегирде
Инсонгьош гьечу оmore, рафде...
Гьонунгьой гIуьлом гьечуни, бенде
Хубе кор бигьил энжэгъ эз хуьшде.

МЕ Э ЭЛЛАДА

Ки мигуфди э увэхди...
Солдат Совет—кук Дербенди
Э Эллада—лап э дургьо,
Зигьисдени э гъэд догъгьо.

Ки мигуфди э увэхди...
Эри Ватан у хьэсроти,
Дуь-се гофле фуьрсуй хэбер
Эри дедей, хубе тегьер.

Небу дедей туь гириси
Могъбул бире боши ёси,
Ме эз дуьл туь хэбердорум
Рэхьме сэхди, лап э дурум.

Месох гирьё'э гъэд зенгьо
Зани куфде эй ЕшугЮ...
Глэрс мерихун туь зарунжи
Ме зиндеюм—балай суьгъди.

Дуьшме мибу изму телеф,
Гъэл мигуьруь туьре хэлеф,
Чум глэрсире туь покурде
Лов туь мираз руе хэнде.

Дур эз хуне, дур эз Ватан,
Унжо бире ме партизан,
Туьфенг э душ эдем гешде
ФашистГьоре эри куьшде.

Ки мигуфди ме оморем
Э инжиге гъисмет бирем,
Э вэхд довгю мунде есир,
Хъисоб бируым, бирем «ме вир».

Хьофд жовонгьо эз Дагестан
Мэглумсуызгьо эри Ватан,
Эз дес фашист шев вирихдим
Э гъэд ЭЛАС¹ ек бисдорим.

Рузгьо бири, мундейм гисне
Гов не офде гъеми тешне,
Дуылгьойму деш бире сенгъи.
Бердейм женге эри гъегъи.

Пур бу имид дуыл увэхди
Мигуфдурум мере бэхди,
Гъэл мигируым шор Ватане,
Гъеми уызэгъ э ю бире.

Э ПАРТИЗАНИ

*И гъозие нуьвуьсдемгьо
гъигди еки эз омборгьо.*

Шев торики, рэхъ не офде
Эз сер догъгьо эдейм рафде,
Пой вечире иму тэгиди
Гич не нуьшде э рэхъэти.

¹. Э л а с—азад сохд лешгер хэлгъи грекгьо.

Зу расирим э ён куърпи
Э гIэрелугъ эн дуь догъи,
Э далдаи нуьшдим гьерки
Чуькле десде, э рач еки.

Пушой себэхь овурд хэбер,
Гречанка—чуькле хэьер,
У разведчик бу эриму
Бирим гузет э рэхь энү.

«Хьофд машингьо мигирору
Дивист фашист унжо мобу...»
Руз веромо герми бисдо
Э дуьлгьойму тэгIди офдо.

Сес пулемёт, туьфенг омо,
Фашист бирден серсон бисдо,
ТэгIди сохде вирихденуьт,
Омбар меит офдоренуьт.

Эз гранат партизангьо,
Дегесируьт ченд машингьо,
Эз сес «Ура» дануьсд дуьшме,
Солдат урус гьисд инжиге.

Небу увэхд мере туьфенг
Омореки суьфде э женг,
Дуьлме имид пур бу гьезел
Эри фашист мофум гIэжел.

Эз гьуьндуьри шендуьм сенггьо.
Чуьн снаряд рафдуьт угьо,

Вирихд дуьшме, угьо терси
Сенгъ э ишу чендгьо раси.

Е зурбое дохьорире
Гьуьл дореним э гъэд дере,
Фашизм бисдо диеш гьирмиш
Ералуьгьо гьем туькуьлмиш.

Дешенденим гьеме «Ура!»
Фураморим эз гьундуьри,
Ерэгъ дуьшме бисдо кура,
Рафдим иму тэгъди сохде...

У РУЗГЬО ФУРМУШ НИБУ

Ченд сад салгьош мигирорут,
Гене фурмуш гьич не бошут.
У лагергьой эн фашисти
Э же э туз леш чарусди.
Гуйге гьисдуьт беде ховгьо:
Рузиш буге, тор бу гьово,
Огол зегьо э гестапо
Бирден э дуьл терсиш офдо,
Чуь мипуьрсуьт, сохдгеш силис:
«Туь жугьури!... Коммунисти!»
Буйругъ мидо, гьэмчил зере:
«Сохит дуллу э гьэноре!»
Эз ме раси буз эн чекме,
Офдорум ме, зере сатме.
«Вэхиз гьери!»—Вэхуьшденуьм,
Гени зере, офдоренуьм.

Гъэмчил бирэхъм диеш раси,
Сер-сифетме лап вамаси
Сер-гиж бире, тов чум ме рафд
Гуйге э дуьл нешдер дарафд.

* * *

Гуьрдет хьуьжет дуь ефрейтор,
Сэхд кефлуьнуьт, нисдуьт ишор,
Гуйге эйшу и возини,
Хун эн имуш гIов эрхини.

Чуьп вешендет, ки зенуьге
Ве е гунле вес гьисдиге,
Гъэмчил э дес еки омо
«Гьери вэхиз, пушо офдо!»

Ченд луьнг бердуьт е хьовире,
Бирден лов сохд у десгьоре,
Дешенд хьэрой э пелесе:
«НэгIлет гердо э фашизме!
Зигьо Москов Коммунисти!..»

Вэхьшигьо шендуьт зурн туьфенг
Офдо бирор, тегьер эн сенгъ.
«Зу вегирит ире берит,
Э куелугъ депучунит!»
ЛэгIэй езугъ вокурдебу,
Э у гьеле нефес дебу.
Дуьл эдембу минет сохде...
Сергьуз, ёслуь гьеме бире
Депучундим и хьовире.

... Эе лагерь мере бердуът
Зенгьош унжо омбор деруът,
Муйгьошуре битев чирет,
Гушд эз жендек тигьи бирет.
Тоб не доре, э пэхьники
Пуърсиренуъм ме эз еки:
Кигьоютге, эз чуьжоют
Эз зурово инжо деруът?..
«Иму бирор, ченд миллетим,
Урус, поляк, чендгьо дерим,
Муйгьой сере, тегьер гусбенд
И бирэхьмгьо гъэйчи зерет,
Э жигей пешм, хьэлов пари,
Эз муй иму нимдер бири,
Эз муърдегьо сэгІбу сохдет,
Эз пусд инсон элжек духдет.
Бегем ишму гьисдит суьфде
Нешинирейт Бухенвальде?..»
Гуфди и зен, сохде гьирке,
Нубот уьлуьм юни гуйге.
Рафд песово, жумунд десе
Покурде у рихде гІэрсе.

Нибу фурмуш эз ёрме гьич
Чуьтам эсэс сохдуьтге гиж,
Дуь куклере угьо гирде
Партизангьо хьисоб сохде,
Дерзе э чумгьо доноре...
У буружгьой эн гІэли
Имугьоиш э гуш дери.
...О, бироргьо, де нигьилим,

Де дуборе гитлеригьо
Вэхуьзуьнут э гIуьлом женг,
Вокунут дер э Майденек.

Избербаш, 1966 сал

Э САЛГЬОЙ ДОВГIО Э ЭЛЛАДА

ГIэзизе хундегор, мэхьтели меьвгу эришму
э хундеки бендгьой стихигьоймере, комигьоре
нуьвуьсдем эз зиндегуни э салгьой довгIо
(1941—1945 сс.) э Греция гьисдики, эжеки
бирем партизан, вирихде эз есири эз дес
нэгIлетлуйе фашистгьо.

Э товуши менг жилгъэре гешде
Эз гIэрей дохьор игьо giroшде,
Э минжи шев эри астарегьо
Мухшул бирем э гъэриш вишегьо.

Э келлей догъгьо вокурдем куме,
Унжиге бири хуне эриме,
Туьфенг э герде эдеме гешде
Офум фашисте, нэгIлетлуй куьшде.

Гъуш сохде мере у келе довгIо
Мескен ме бири э минжи гIовгьо,
Гъэрибуьм инжо, есир оморем.
Эри туь дедей мэгIлуймсуьз бирем.

Дедей, туь мере мивини э хов
Мугуи: кук ме овчини э ов,
Э гъэриш више, туьфенге э душ
Гъэлеже гирде венори у сэхд гуш.

Эри, жон дедей, хов туь гъисд тэгIбуьр
Партизан бирем, нисдуьм ме могъбул,
Эз ченд миллетим биреймгьq десде
Э гъэршуй фашизм женг эри берде.

Иму инжиге гъеме бирорим,
Кукгъой е деде мугуит гъисдим,
Дусди-шолуми дери э десде.
Куьшде душмере—сохденим гъэсде.
Э келлей доргъо, э гъэриш мугъоре
Э гьер дэгъ-дэгъэ гушеунг бире,
Биреним пэхъни, невинуь дуьшме,
Э нугъот гъушгъо, гъечу гоф сохде.
Э мескен дуьшме те себэхь бире,
Десдей партизан оморет зуте,
«Ура», дешенде, гранатгъо шендуьт
Фашистгъо эз хов хэбер бисдорут.

Солдатгъой Гитлер «русиш» гуфдире
Дешендуьт хъэрой, сере-гиж бире,
Бисдорут меит омборгъо унжо
Чуьтам вируьхуьт, недануьсд угъо.

Гъушгъо э више те хэбер бире,
Астарай асму те пэхъни бире,
Оморим раси э гъирогъ куьрпи,
Унжиге нуьшде, сохдим рэхъэти.

* * *

О, пире догъгьо, хэсде вишеигьо
Кумекит гьербой эри игидгьо,
Ишмунит гъувот, гъемиге жургІэт,
Кукгьой эн ЭЛАС ¹ Прометей бирет.
Дуьшмере сохут ужире ибуд
Деноре э гъэд сиегье тобуд.

Хубе мэгІдонгьо дирем—гуьлистон
Богъгьой онгури, савзи ве бистон.
Имид, гуфдирем гьербой—ченд караз
Рачи туь нисди ежигеш Кавказ.

Э мескен догъгьо дебирем унжо
Дирем чойгьоре, шэх-шэхэ гІовгьо,
Гьербой гуфдирем—туьни Дагестан
Ширин эз гъеме—гІэзизе Ватан.

Дирем шегьергьо, гъундуьре гъэлегьо,
Боругьой сенгьи—эз куьгье девргьо,
Гуфдирем унжо—Дербенд шегьерме
ГІэзизи эйме, ширин эз гъеме.

Избербаш 1977 сал

Э ХОРИГЬОЙ КАРПАТ

Карпате гешдем, ме э вэхд довгІо
Дирем чойгьо, ейлогъэ жигегьо...
Ухшеш зеретгьо угьо э женнет
Недорет эйме унгъэде лезет.

Нуувуьсдем мэгІни ме ченд караз
Эри Дагестан, эри туь Кавказ,
Моисд мере сэхд—шогъвор хилоси
Э Карпат уре, туь тэгІди фуьрси.

Бируьм темеруз эри вэхд богъор
Бердебу мере унжиге нугъор,
Эри Дербенд, эри куьгъне гъэле
Гъеми э Каспий эри тен шушде.

Шегъер гІэили воисде мере,
Гъемиге дедей, винуьм ишмуре,
Эрime угъо гъердуь екинуьт
Чигърет энишу хумне зеренуьт.

Дедей мере зенди унжиге
Бебегъош бирет келе унжиге,
Ватане фурмуш несохдем е вэхд
Чуьнки у гъисди шориме ве бэхд.

КОГЪОЗ ЭЗ ФРОНТ ЭРИ ДЕДЕЙ

Когъоз туьре хундум ме тэгІди
Нуьнуьсдуьм жогъоб гъе увэхди,
Нисди гъони екем минкин
Эри нуьшде динж ве эркин.

Деруьм э сэхде жигей довгІо,
Ватане дорем расде шовгІо,

Дедей, мебош эз ме дуьлпесо,
Могошдум ме игид эз довгЮ.

Тигьи месох туь гІәрсе, жон дедей
Эй Ватан женг сохум—фуьрсорей,
Орденгьо ве э синей хэлеф,
Фашистгьоре сохденуьм телеф...

СЕРНОМЕ

Пушойгофи	2
Ватан Совети	6
Хунденим эри Ленин	5
Залигьой «Аврора»	7
Союз Советгьо	9
Махачкала	11
Мэҕини гҕаруьси	13
Мугьост бош	14
Зен догьи	15
Фабрик «Дагюн»	16
Эри духдербгьой догьи	17
Дедей	19
Еднгор	20
Э рэхь вохурдим	20
Эри нефтчиҕгьой Сухокум	21
Соймиши	23
Шегьер гҕэилиме	23
Гьеме эри Ватан	24
Кук дербенди	25
Довгҕосуьз мизигьим	27
Беде довгҕо	29
Мэҕлуьмсуьзе солдат	30
Инсон не хори	33
Ме э Эллада	36
Э партизани	37
У рузгьо фурмуш нибу	39
Э салгьой довгҕо э Эллада	42
Э хоригьой Карпат	44
Қогьоз эз фронт эри дедей	45

Яков Ильягуевич Ильягуев

СЛАВЛЮ ОКТЯБРЬ

На татском языке

Рецензент *Х. Анисимов.*

Редактор *Х. Авшалумов.*

Художник *И. Рамазанова.*

Худож. редактор *В. Черемушкина*

Тех. редактор *В. Гаджиева*

Корректор *А. Симандуев.*

ИБ № 1494

Сдано в набор 14. 01. 85. Подписано в печать 15. 03. 85. Формат 70×90¹/₃₂. Бумага тип. № 3. Гарнитура «Литературная». Печать высокая. Усл. печ. л. 1,8. Усл. кр. от. 1,89. Уч.-изд. л. 1,7. Тираж 500. Заказ 255. Цена 15 коп.

Дагестанское книжное издательство Государственного комитета Дагестанской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли

367025, Махачкала, ул. Маркова, 55.

Типография им. С. М. Кирова Государственного комитета Дагестанской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли

367025, Махачкала, ул. Маркова, 51.

15 коп.

Яков Ильингуевич Ильягуев

СЛАВЛЮ ОКТЯБРЬ

На татарском языке